

3. Сбойчаков К. О. Распределение ключевых слов по рубрикам ГРНТИ в базе данных Электронного Каталога ГПНТБ России // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. — Москва, 2004.
4. Новые библиотечные сервисы. — Режим доступа: [http://unatlib.org.ru/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1956&catid=1](http://unatlib.org.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=1956&catid=1). — Загл. с экрана.
5. Роль сучасних інформаційних технологій в процесі трансформації. — Режим доступу: [http://vuzlib.com.ua/articles/book/13405-Rol\\_suchasnikh\\_informacijn/1.html](http://vuzlib.com.ua/articles/book/13405-Rol_suchasnikh_informacijn/1.html). — Назва з екрана.
6. UniLib автоматизированная информационно-библиотечная система нового поколения. — Режим доступа: [http://onua.edu.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=205&Itemid=48&lang=ru](http://onua.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=205&Itemid=48&lang=ru). — Загл. с экрана.
7. От традиционной библиотеки к электронной: шаги реализации. — Режим доступа: [http://sivurova.Narod.ru/art\\_5.htm](http://sivurova.Narod.ru/art_5.htm). — Загл. с экрана.
8. Комплексные решения для библиотек. — Режим доступа: [http://www.libermedia.ru/catalog/index.php?ELEMENT\\_ID=2](http://www.libermedia.ru/catalog/index.php?ELEMENT_ID=2). — Загл. с экрана.
9. Інноваційні технології // Вікіпедія. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>. — Назва з екрана.

*В статье проанализированы процессы эволюции библиотечной деятельности под влиянием инновационных технологий, рассмотрены проблемы, связанные с активизацией роли библиотек в развитии информатизации украинского общества. Освещены пути повышения функциональных возможностей библиотечных учреждений.*

*This article analyzes the processes of evolution under the influence of the library of innovative technologies, violated the problems associated with increased activation of the role of libraries in development of informatization of Ukrainian society. Consider increasing the functionality of the libraries.*

Надійшла до редакції 15 липня 2015 року



## ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 09:[026:61](477.54-25)



**Тетяна Блякова,**

завідувач відділу наукової обробки документів та організації каталогів,  
здобувач кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій ХДАК

### **Книжкові пам'ятки провідних медичних бібліотек Харкова**

*У статті розглядаються фонди книжкових пам'яток медичних бібліотек Харкова. Висвітлюється їхній склад, стан збереженості, значення і доступність для широких кіл фахівців. Створення спеціалізованих зібрань, єдиного фонду книжкових пам'яток медичних бібліотек України — завдання на майбутнє.*

**Ключові слова:** рідкісні і цінні книги, книжкові пам'ятки, медичні бібліотеки, спеціалізовані фонди, колекції періодичних видань, електронний каталог.

Збереження культурної спадщини для наступних поколінь — одне із найважливіших завдань сучасності. Книжкові пам'ятки (рідкісні і цінні видання) — перлина бібліотечних колекцій. Створення спеціалізованих фондів, забезпечення збереженості та доступності цих документних ресурсів — важлива мета й медичних бібліотек (МБ). У перспективі — формування регіональних зведень та створення єдиного фонду книжкових пам'яток МБ України.

У бібліотекознавстві упродовж останніх двох десятиріч зібрання рідкісних та цінних книг вивчали науковці Росії й України — І. Андреева, Є. Жаворонкова, Г. Ковальчук, Т. Кондакова, І. Лосієвський, Л. Петрова, Є. Яцунок. Але фонди медичних бібліотек України не було досліджено повною мірою.

*Мета* статті — розглянути книжкові пам'ятки та колекції медичних бібліотек Харкова, з'ясувати стан їх збереження, наявність спеціалізованих фондів.

Як відомо, Харків є одним із центрів медичної науки та освіти України [3], в якому нині є не лише наукові та навчальні заклади, що здійснюють підготовку лікарів, а й досить розвинута система медичних бібліотек.

Заснування у січні 1805 року першого університету на півдні Російської імперії було однією зі значущих подій, яка зумовила становлення міста як просвітницького, наукового,

культурного і промислового центру [1]. Відкриття Харківського університету з чотирма факультетами, у тому числі медичним, поклато початок системній підготовці лікарських кадрів у країні.

Фонд бібліотеки Харківського національного медичного університету (ХНМУ) бере початок саме від дня заснування першого вищого навчального закладу. У Науковій бібліотеці зібрання документів, виданих до 1900 року, становить майже 3000 пр. [4]. Багато літератури надійшло із приватних колекцій: книги з екслібрисами відомих учених В. Данилевського, В. Грубе, Н. Бокаріуса, В. Фавра, В. Воробйова, С. Компанійца, Д. Радзівського й ін. Серед іноземних видань від 1672 р. — документи латинською, французькою, німецькою мовами. У колекції — майже 120 праць співробітників медичного факультету. Вітчизняні видання представлено унікальними зразками громадянського друку: "Проект карантинного уставу" (1818), "История медицины в России" В. Ріхтера (1820) та ін.

Діяльність університету була тісно пов'язана з життям міста. Професори вишу входили до складу Медичного товариства Харкова, відповідно, їхня професійна діяльність знайшла відображення у звітах та збірках праць. У фонді збереглися документи про санітарні огляди міста, становлення санітарно-епідемічної служби.

Учені Харківського Імператорського університету підтримували зв'язок із навчальними закладами інших міст, обмінювалися результатами наукових досліджень. У фонді представлено видання Московського, Санкт-Петербурзького, Казанського, Томського, Київського й інших вишів. Серед дисертацій, захищених у Харківському університеті, — праці Л. Гіршмана, Н. Тринклера, Д. Менделєєва, В. Фавра.

У зібранні також виокремлено документи до 1920 р. — монографії, періодичні видання, дисертації — 1295 пр. У фондах міститься колекція авторефератів дисертацій за усіми авторів з України, Росії, СНД — майже 72 000 пр.

Активний фонд авторефератів (за останні 20 років) також представлено окремо. Серед раритетів колекцій не вирізняються — книги із приватних зібрань з екслібрисами уміщено у загальному фонді раритетів. Ведеться ЕК, до якого внесено майже 200 дисертацій.

Зібрання укомплектовано і працями співробітників, і колекцією періодичних видань, що видаються ХНМУ, — "Медицина сегодня и завтра" (1998—2014); "Експериментальна і клінічна медицина" (1998—2014).

Харківська медична академія післядипломної освіти (ХМАПО) була заснована згідно з наказом Народного комісаріату охорони здоров'я (НКОЗ) України від 10.11.1923 р. [6]. Спочатку вона мала назву "Харківський клінічний інститут для удосконалення лікарів", а з 1927 р. — "Український центральний інститут удосконалення лікарів". Одночасно з Інститутом було засновано книгозбірню. Колекцію формували здебільшого співробітники, здобуваючи книги на кошти, які залишилися від асигнувань на господарчі витрати, а також за рахунок пожертв професорсько-викладацького складу.

Коли обсяг видань сягнув понад 500 од. зб., їх зареєстрували і відтоді почався відлік формування фондів майбутньої бібліотеки. Кошти для розвитку новоутвореної установи почали відпускати лише з кінця 1923 р., тоді ж було укладено систематичний каталог, а 1931 — алфавітний.

До 1941 р. книжковий фонд бібліотеки налічував 24 835 од. зб. книг та журналів. Під час Другої світової війни зібрання майже повністю було знищено. Роботу книгозбірні відновили 23 серпня 1944 р., після визволення Харкова. Відтоді тривало нарощення книжкової колекції: збір книг із різних бібліотек, придбання літератури у букіністичних магазинах та з приватних зібрань. У 1947 р. фонд становив 14 451 пр.

Сьогодні бібліотека ХМАПО — один із найважливіших підрозділів академії. Фахівці книгозбірні сприяють якнайповнішому інформаційному забезпеченню навчального процесу та науково-дослідної роботи кафедр. Послугами користуються професори та викладачі, лікарі-слухачі, аспіранти, ординатори, стажисти, магістри, інтерни та учні коледжу.

Фонд книгозбірні ХМАПО становить понад 294 000 пр. і містить наукову, навчальну, довідкову, методичну літературу, окремо представлено праці співробітників академії.

Останнім часом велику увагу приділено комплексній автоматизації бібліотечних процесів та активному застосуванню новітніх технологій: працюють локальна комп'ютерна мережа з безлімітним доступом до Інтернету, WI-FI, інформаційна бібліотечна система "Університетська бібліотека" Unilib; створено електронний каталог (ЕК); триває робота з формування електронної бібліотеки; постійно оновлюється сайт книгозбірні.

Розпочато роботу з виокремлення фонду рідкісної і цінної книги — майже 600 пр., хронологія — до 1950 р. Наразі цю літературу внесено до ЕК — ставиться маркер і ключове слово "цінний фонд". Найстаріший раритет — книга Р. Томаса "О распознавании и врачевании детских болезней" (Санкт-Петербург, 1822). У перспективі — оцифрування книжкових пам'яток.

Бібліотечні фахівці також комплектують фонд праць співробітників ХМАПО. Ведеться картотека, в ЕК ставляться маркери і ключові слова — "книги", "статті", "автореферат". Найвніше зібрання авторефератів — і співробітників, і авторів з України та інших країн, ведеться його алфавітний каталог. Книги співробітників зберігаються в загальному фонді, а колекцію збірників праць інституту виокремлено і внесено до ЕК.

Формується колекція журналів, що видаються ХМАПО і академією у співавторстві з іншими організаціями Харкова: "Проблеми безперервної медичної освіти та науки" (з 2000 р.); "Міжнародний медичний журнал" (з 1995 р.); "Епідеміологія, гігієна, інфекційні хвороби" (з 2009 р.); "Медична психологія" (з 2006 р.); "Клінічна інформатика і телемедицина" (з 2004 р.); "Медицина невідкладних станів" (з 2005 р.).

Книжковий фонд ХНМБ є унікальним галузевим комплексом, аналогів якому — за обсягом та складом — немає на теренах України та країн СНД [5]. Це, зокрема, підтверджують результати аналізу, який провели завідувач відділу книгознавства колекцій рідкісних видань і рукописів ХДНБ ім. В. Короленка, професор ХДАК І. Лосівський та завідувач відділу організації та зберігання фонду наукової літератури НБ ХНМУ Т. Костюкевич від 12 до 20 липня 2012 р. Зокрема, було здійснено загальний огляд книжкового фонду Комунального закладу охорони здоров'я "Харківська наукова медична бібліотека" (ХНМБ), обстежено його склад та фізичний стан збереження [2]. За результатами зроблено висновки та надано рекомендації.

Фонд засновано при Харківському медичному товаристві 1861 р. Станом на 01.06.2012 р. він становив 1 136 414 пр. друкованих документів, за виданнями — книжки та брошури, періодичні видання; наявні також архівні документи — дисертації, реферати (машинопис); хронологічний обсяг фонду — XVII—XXI ст.

Зібрання є комплексним, надзвичайно репрезентативним в аспекті повноти охоплення розділів та напрямів розвитку вітчизняної та світової медичної науки і практики, чим визначається його інформаційний, довідково-бібліографічний та науковий потенціал.

Особливу наукову, історико-культурну цінність представляють пам'ятки класичної наукової думки, унікальні матеріали з історії медицини, вітчизняні та іноземні видання XVII—XX ст., а саме:

- стародруки медичної тематики;
- прижиттєві та перші видання творів класиків медичної науки, зокрема нобелівських лауреатів І. Мечнікова та І. Павлова;
- повні комплекти перших та особливо цінних періодичних та продовжуваних видань медичної тематики;
- статуту та наукові матеріали провідних вітчизняних й іноземних медичних установ та організацій XIX—XX ст; товариств, починаючи з Пастерівського інституту, Бактеріологічного інституту, Жіночого медичного інституту, Харківського медичного товариства;
- дарунки авторів, книги з автографами видатних діячів медичної науки та медиків-практиків;
- видання з особистих бібліотек видатних учених-медиків та лікарів Л. Гіршмана, Е. Гордієнко, В. Грубе, В. Данилевського, В. Крилова, А. Кузнецова, Ф. Ланге, В. Савченко, В. Франковського, Л. Ценковського, В. Шамова та багатьох інших, зокрема й із художньо виконаними екслібрисами;
- цінні малоформатні видання;
- колекційні архівні матеріали: дисертації, в тому числі й І. Сеченова — класика науки, засновника фізіологічної школи; реферати (машинопис та ін.).

Основна частина колекції зберігається у спеціалізованому, частково обладнаному приміщенні (Васищево), на полицях, документи розташовано за інвентарними номерами. Нормативні вимоги щодо зберігання (відносна вологість 45—65%, оптимальна — 55%, температура — 18°C) не виконуються у повному обсязі; в зимовий період не працює система опалення. Окремі (незначні за обсягом) частини фонду розміщено в інших, частково обладнаних приміщеннях. Спеціалізації зберігання особливо рідкісних та цінних видань немає. Фізичний стан документів загалом задовільний, однак є екземпляри, які потребують реставрації, уражені грибок.

*Висновки.* Маючи унікальні фонди книжкових колекцій медичних видань від XVI століття до найновіших документів, профільні бібліотеки є джерелом пізнання історії української науки, відродження духовних цінностей нашої держави. Перспективним напрямом є робота з інформаційного, методичного й організаційного забезпечення виявлення та збереження книжкових пам'яток і колекцій книгозбірень медичних вишів та ХНМБ Харкова.

#### Список використаної літератури

1. Березюк Н. М. Бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за 200 лет (1805—2005) / Н. М. Березюк, І. Г. Левченко, Р. П. Чигринова. — Харків : Тимченко, 2006. — 390 с.
2. Довідка про склад та стан збереження книжкового фонду комунального закладу охорони здоров'я "Харківська наукова медична бібліотека" / уклад.: І. Я. Лосієвський, Т. В. Костюкевич; ХДНБ ім. В. Г. Короленка, НБ ХНМУ. — [Харків], 20.07.2012. — 4 с.

3. Корж А. А. Харьков как центр медицинской науки / А. А. Корж // Международный медицинский журнал. — 2004. — № 3. — С. 6—7.
4. Костюкевич Т. Унікальні колекції у фонді Наукової бібліотеки ХНМУ / Т. Костюкевич // Матеріали ювілейної конференції, присвяченої 90-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету, Харків, 27 жовтня 2010 р. — Харків : ХНМУ, 2010. — С. 49—52.
5. Мисько Я. В. Харківська наукова медична бібліотека: 150 років на службі медичної науки та охорони здоров'я / Я. В. Мисько // Харьковское медицинское общество / под ред. проф. Н. И. Хвисьюка, проф. С. Д. Шевченко. — Харьков : Новое слово, 2011. — С. 415—420.
6. Харківський інститут удосконалення лікарів: до 75-річчя заснування / Ред. колегія: М. І. Хвисьюк та ін. — Харків : Фоліо, 1998. — 224 с.

*В статтє рассматриваются фонды книжных памятников медицинских библиотек Харькова. Освещается их состав, состояние сохранности, значение и доступность для широких кругов специалистов. Создание специализированных коллекций, единого фонда книжных памятников медицинских библиотек Украины — задачи на будущее.*

*The author features the collections of rare books of medical libraries of Kharkiv. Their composition, state of preservation, significance and availability for a broad specialist range are described. Creation of specialized collections of rare books unified collection of rare books of Ukrainian medical libraries is a future task.*

Надійшла до редакції 16 липня 2015 року



## ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 37.013.77(477)(092):027.54(477-25)



*Віра Іващенко,  
науковий співробітник  
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

### **Педагогічна спадщина С. Ананьїна у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського**

*У статті висвітлено життєвий шлях, науково-педагогічну та освітню діяльність видатного українського педагога і психолога С. Ананьїна. Розглянуто його наукові праці та статті з проблем порівняльної педагогіки й педології, теорії трудового та естетичного виховання. Матеріал побудовано на документах із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського).*

**Ключові слова:** педагогіка інтересу, трудова педагогіка, психологія, педологія, естетичне виховання, освітня діяльність, педагогічні здобутки.

Педагогічна спадщина кінця XIX — початку XX ст. — неоціненний скарб для вивчення, узагальнення й творчого використання досвіду українських учених і культурно-освітніх діячів, які збагатили унікальним доробком вітчизняну педагогічну думку.

Цей період був досить плідним і насиченим для української наукової інтелігенції, оскільки її представники мали

зможу працювати над розвитком власної педагогічної науки, що ґрунтувалася на національних засадах, традиціях і культурі.

На окреслений період припадає наукова й педагогічна діяльність ученого, психолога, педолога, філософа, перекладача С. Ананьїна (1873—1942).

Внескові науковця до скарбниці національної педагогіки присвятили праці Н. Гупан, О. Дзевєрін, Н. Дічек,